

1. Referentie

Referentie	Stevens, F. & Elchardus, M. (2001). <i>De Speelplaats als cultureel centrum. De beleving van de leefwereld van jongeren. Eindverslag voor het PBO-project PBO 97/16/1150</i> . Onuitgegeven onderzoeksrapport, VUB, Vakgroep Sociologie, Onderzoeksgroep TOR.
Taal	Nederlands
ISBN	/
Publicatievorm	Onderzoeksrapport

2. Abstract

Dit rapport onderzoekt de leefwereld van 13598 leerlingen uit het vierde en zesde jaar secundair onderwijs. Het onderzoek is uitgevoerd bij leerlingen uit het algemeen secundair, het kunstsecundair, het beroepssecundair en technisch secundair onderwijs in Vlaanderen uit het schooljaar 1999-2000. Een steekproef van 89 scholen werd getrokken. Alle leerlingen uit het vierde en zesde leerjaar werden bevraagd. Aan de leerlingen werd ook een vragenlijst voor één van de ouders meegegeven. 7144 bruikbare oudervragenlijsten werden teruggezonden. Aan de ouders werd een selectie van de vragen, gesteld aan de jongeren, voorgelegd.

De leefwereld van jongeren werd onderzocht aan de hand van opvattingen over het zelf, toekomstbeelden, relatie met ouders, de beleving van de school en maatschappelijke opvattingen die horen tot de sociaal-culturele breuklijn (etnocentrisme, utilitair individualisme, antidemocratie, negatieve houdingen tov vertegenwoordigers in de leerlingenraad en een harde aanpak van criminaliteit). Verder is er uitgebreid aandacht voor de sociale contacten van jongeren (zowel vriendschapsbanden als formele participatie in het middenveld en deelname aan extracurriculaire activiteiten) en hun culturele preferenties (muziekvoorkeuren, mediavorkeuren en filmvoorkeuren). Uit de analyses blijkt dat sociale participatie een belangrijke bijdrage levert tot het persoonlijke welbehagen en een positieve beleving van de school. Cultuur, beleving van de school, sociale participatie en de waarden uit het gezin zijn belangrijke aspecten in de vorming van maatschappelijke waarden.

3. Trefwoorden

Thema('s)	Media, onderwijs, vrije tijd
Trefwoord(en)	Antidemocratie, autonomie, culturele verschillen, cultuurparticipatie, etnocentrisme, extracurriculaire activiteiten, film, harde aanpak van criminaliteit, identiteit, jeugdwerk, leerlingenraad, mode, muziek, persoonlijke welbehagen, relatie met leerkrachten, relatie met medeleerlingen, relatie moeder, relatie vader, schoolklimaat, smaken, sociaal- culturele breuklijn, sociale participatie, socialisatie, sport, symbolische samenleving, televisie, toekomstbeelden, utilitair individualisme, verenigingen, vrienden, vriendschap, waarden, zelfbeeld

4. Onderzoeker

Opdrachtgever	Afdeling Wetenschap en Innovatie – Departement Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap
Onderzoeker(s)	Frank Stevens & Prof. dr. Mark Elchardus Onderzoeksgroep TOR Vakgroep Sociologie VUB Pleinlaan 2 1050 Elsene Tel: 02/ 629 20 24 Fax: 02/ 629 30 52 torgroep@vub.ac.be http://www.vub.ac.be/TOR

5. Onderzoeksvraag

Onderzoeksvraag	Welke culturele factoren laten een invloed gelden op de levenskansen en economische condities van jongeren? Wat is de rol van diverse socialisatiekanalen in de vorming van deze culturele factoren? Hoe kan de leefwereld van jongeren begrepen worden? Hoe beïnvloeden sociale relaties en cultuur de beleving van de leefwereld van jongeren?
Hypothesen	Sociaal-culturele factoren zijn vandaag belangrijker in het begrijpen van de leefwereld van jongeren dan sociaal-economische factoren.

6. Methode

Onderzoeks-methode	Kwantitatief onderzoek, schriftelijke, klassikale enquêtes en schriftelijke vragenlijsten voor de ouders.
Onderzochte groep	13598 leerlingen en 7144 ouders Disproportionele gestratificeerde steekproef van 89 scholen. De steekproef is gestratificeerd naar onderwijsaanbod, provincie en net. Leerlingen uit het 4de en 6de leerjaar ASO, KSO, BSO en TSO uit het Vlaams en Nederlandstalig onderwijs in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Van 7144 is er een vragenlijst van één van de ouders teruggestuurd. In 69% van de gevallen werd de vragenlijst ingevuld door de moeder.
Bereik	Regionaal (Vlaanderen en het Brussels Gewest)

7. Resultaten

Leefwereld	De onderzoekers maken gebruik van een gelaagd leefwereldmodel. Diverse aspecten van de beleving van het zelf, het gezin, de school, sociale contacten, de (jeugd)cultuur en de maatschappelijke context werden bevraagd. Via een principale componentenanalyse komen ze tot drie lagen: De beleving van het zelf en de beleving van relaties met vader en moeder (persoonlijk welbehagen) De beleving van de relaties op school zowel met medeleerlingen, leerkrachten als de schooloverheid (het schoolklimaat) De relaties met de maatschappij in de vorm van de sociaal-culturele breuklijn (waarden zoals etnocentrisme, utilitair individualisme, anti-democratische opvattingen, negatieve houdingen t.o.v. afgevaardigden in de leerlingenraad en de houding ten opzichte van een harde aanpak van criminaliteit). Het rapport geeft de frequenties op de items die tot deze schalen kunnen gerekend worden, weer.
Sociale participatie	Voor het in kaart brengen van sociale participatie, zijn de jongeren een hele reeks vragen voorgelegd over hun deelname aan schoolse activiteiten, hun participatie aan het verenigingsleven en hun informele sociale contacten, namelijk vriendschappen. De auteurs maken een onderscheid tussen formele en informele participatie. Tot formele sociale participatie behoren formele schoolparticipatie en participatie aan het verenigingsleven. In formele schoolparticipatie maken de auteurs onderscheid tussen: - deelname aan extracurriculaire activiteiten - deelname aan de leerlingenraad - klasafgevaardigde In middenveldparticipatie vonden de auteurs drie participatiepatronen: - participatie aan sociale verenigingen (milieubewegingen, mensenrechtenorganisaties, vredesorganisaties, derdewereldverenigingen en antiracistische organisaties, maar ook vrijwilligerswerk, politieke organisaties, culturele verenigingen en wijkcomité' s.) - participatie aan het jeugdwerk (jongerenverenigingen, jeugdbeweging en jeugdhuis) - participatie aan ontspanningsverenigingen (hobby- en sportverenigingen) Ook in de informele sociale netwerken was er een duidelijk patroon. Enerzijds zijn er jongeren die zich weinig populair voelen en geen lief hebben. Deze jongeren vinden hun vrienden vooral in één bepaald milieu (uitsluitend buiten de school, uitsluitend op school of uitsluitend in de klas). Omdat vriendenrelaties binnen het oorspronkelijk en onmiddellijk

	milieu gesitueerd zijn, noemen de auteurs deze pool van de onderliggende dimensie endogene vriendschapsvorming. Anderzijds zijn er jongeren met een langdurige liefdesrelatie en die in staat zijn om vrienden te vinden in verschillende milieus (in de klas, op school én buiten de school). Dit is exogene relatievorming. Exogeen zijn de jongeren die zich sociaal sterker engageren in het niet-schoolse milieu, vrienden buiten de school hebben, een langdurige relatie hebben Dat blijkt samen te hangen met populariteit. Wat suggereert dat in de peergroep populariteit gekoppeld is aan niet-schoolse criteria van onderscheiding. Verder blijken er twee soorten vriendschapsopvattingen te bestaan. De ene definieert vriendschap als een relatie tussen gelijkgestemden. De andere definitie vat vriendschap op als een vertrouwensrelatie. Vriendschap als vertrouwensrelatie leeft echter sterker onder jongeren. Deze twee definities sluiten elkaar niet uit en hangen zelfs samen. Jongeren die een exogene vriendschapspatroon hebben, onderschrijven beide definities meer. Jongeren die vrienden weten te vinden in diverse milieus, stellen blijkbaar meer eisen aan de vrienden. De onzekerheid die gepaard gaat met buiten het vertrouwde milieu te stappen, wordt gecompenseerd door grotere plichtsverwachtingen ten opzichte van vrienden.
Cultuurparticipatie	Cultuur is onderzocht m.b.t. voorkeuren. Dit onderdeel heeft een beschrijving van de smaken van jongeren aan de hand van de frequenties van de voorkeuren. Het betreft voorkeuren in muziek, film, media en televisieprogramma's. Daarnaast onderzoekt het de dieperliggende samenhangen in deze smaken. De auteurs onderscheiden vijf grote cultuurpatronen, die het resultaat zijn van de criteria waarop men een smaakoordeel velt. De eerste dimensie is culturele correctheid, waar de criteria van kwaliteit en moeilijkheid doorslaggevend zijn. Het betreft een voorkeur voor klassieke muziek, jazz/blues, informatieve televisieprogramma's, publieke media en kritische media, films met een sociaal, politiek of psychologisch thema... De tweede dimensie is amusement, waarin oordelen worden gemaakt in termen van plezier. Tot deze dimensie behoren een voorkeur voor commerciële media, hitparademuziek, house, Radio Donna, amusementsprogramma's zoals soaps, spelletjes en reality televisie, ... De derde dimensie, die vooral populair is bij jongens, wordt de machodimensie genoemd. Het is vooral een filmdimensie waarbij actie en spanning centraal staan. Hier laden vooral actiefilms, avonturenfilms, sportprogramma's erotische films en series, maar ook techno en gabber hoog op. Ten slotte zijn er twee dimensies die nauw verwant zijn met elkaar omdat het twee alternatieve stijlen zijn die zich proberen te onttrekken aan een te sterke commerciële benadering. In het ene patroon vindt men dit in zeer uitgesproken subculturele uitingen die gecentreerd zijn rond harde gitaarmuziek. Het betreft een voorkeur voor hardcore, punk, heavy metal, hardrock, alternatieve gitaarmuziek, studio Brussel, maar ook alternatieve, inhoudelijke films. Het andere patroon zoekt authenticiteit in de historische ingebedheid en roots van de cultuuruiting. Dit is de rootsdimensie. Het uit zich in een voorkeur voor R&B, wereldmuziek, folk, muziek uit de jaren 60,70, 80 , france chansons, maar ook Studio Brussel, cultfilms ...
Persoonlijk welbehagen	De vorige delen zijn vooral beschrijvend. De volgende onderdelen zijn echter meer verklarend. Voor de verklaring van de leefwereld van jongeren introduceren de onderzoekers het begrip symbolische samenleving, wat ze omschrijven als een gematigde detraditionaliseringstheorie. Deze theorie stelt dat tradities in onze huidige maatschappij vervagen, waardoor meer klemtoon komt te liggen op individuele smaken, gevoelens en waarden als verantwoording van het eigen handelen. Sociale controle is bijgevolg steeds meer een kwestie van zelfdiscipline en individuele preferenties. De theorie is echter 'gematigd' doordat het stelt dat er nieuwe vormen van externe controlemechanismen ontstaan. De maatschappij roept sociale instituties in het leven die onrechtstreeks inspelen op de individuele preferenties en gevoelens. Het gaat om instellingen zoals het onderwijs, de media en cultuur en sociale participatie. Opvattingen zullen bijgevolg de lijnen volgen van deze sociale instituties. Uit de analyses voor het persoonlijke welbehagen blijkt een goede familierelatie sterk samen te hangen met een vertrouwend zelfbeeld en een positief toekomstbeeld. Welbehagen wordt dus grotendeels buiten de school gevormd en binnen het gezin. Jongeren brengen echter gevoelens van onbehagen, ontstaan buiten het schools milieu, mee naar school. De school heeft echter weinig rechtstreekse invloed op het persoonlijke welbehagen. De impact van de school en participatie op school verloopt eerder onrechtstreeks via de beleving van het schoolklimaat en de vorming van het sociale netwerk van jongeren. Niettemin is het belangrijk voor de scholen om te realiseren dat jongeren zich beter voelen als ze het gevoel hebben dat ze niet als kinderen worden behandeld. Verder vergroten B- en C-attesten de kans dat jongeren zich onbehaaglijk voelen, maar dit gevoel van onbehagen wordt veel sterker

	bepaald door factoren waarop de school weinig of geen vat heeft zoals de cultuur, de ontwikkelingen in genderrollen en vriendschapsrelaties. In dit opzicht wordt de detraditionaliseringsthese bevestigd. Het wegvallen van tradities heeft een impact op persoonlijk welbehagen, maar het wegvallen van traditionele kaders wordt vooral gecompenseerd door sociale relaties, minder door onderwijs of media.
Schoolklimaat	Ook de beleving van het schoolklimaat kan niet los gezien worden van een algemene trend zoals detraditionalisering. Het verschil is dat de school echter heel veel impact heeft op de beleving van het schoolklimaat. De invloed van de school op de beleving van het schoolklimaat, loopt volkomen via de participatie en de perceptie van de participatiemogelijkheden. Indien het schoolbeleid heel veel inspanning levert om jongeren te betrekken op de school, dan zal de school minder aanzien worden als een formeel instituut waar het onderwijs te nemen en te laten is. Een ruim en divers aanbod aan activiteiten, het ontwikkelen van een heel gamma aan participatie- en inspraakkanalen, het ondersteunen van de formele inspraakkanalen op school, het geven van verantwoordelijkheden in de leefomgeving en inspraak verschaffen in de praktische organisatie van de leergemeenschap dragen bij tot een positief schoolklimaat. Kortom, de leerlingen met respect behandelen en hun inspraak serieus nemen, helpen bijdragen tot het omvormen van de school van een vrij anonieme instelling tot een leefgemeenschap.
Smaak- en waardevorming	De modellen voor smaak- en waardevorming hebben dezelfde opbouw omdat uit een literatuurstudie bleek dat dezelfde processen aan de basis liggen van smaak- en waardevorming. Vier modellen worden getest. Smaken en waarden verschillen tussen groepen omdat bepaalde groepen zichzelf sociaal achtergesteld voelen en daarom een eigen smaak- en waardepatroon ontwikkelen. Dit is de deprivatietheorie. Deze stelling wordt niet bevestigd door de analyses, hoewel de auteurs wijzen op de beperktheid van hun metingen. Een tweede theorie, de detraditionaliseringstheorie, stelt dat smaken en waarden verschillen naargelang jongeren geconfronteerd worden met tradities. Ook dit model had een beperkte verklaringskracht. De derde theorie stelt dat smaken en waarden zullen verschillen naargelang de sociale contacten van een persoon. Deze theorie lijkt vooral op te gaan met betrekking tot smaakverschillen: de samenstelling van de vriendengroep, de formele contacten die men onderhoudt, zijn geassocieerd met smaakverschillen, minder met waardeverschillen. De laatste theorie stelt dat smaken verschillen naargelang de socialisatietrajecten dat iemand heeft doorgelopen. De volgende socialisatievelden zijn onderzocht: school en meer specifiek de invloed van leeftijdsgenoten op school, media en gezinscontext. Deze laatste theorie is doorslaggevend in de verklaring van waardevorming. Het uiteindelijke model voor maatschappelijke opvattingen leert dat de variatie tussen de scholen volkomen verklaard kan worden door de beleving van het schoolklimaat, maar ook door de participatie van de leerlingen in formele en informele netwerken, hun smaken en de maatschappelijke opvattingen van hun ouders. Dit impliceert echter niet dat scholen niets kunnen doen. Integendeel zelfs, de school kan zeker maatregelen nemen om de beleving van het schoolklimaat en de participatie te beïnvloeden. Het model maakt het echter overduidelijk dat een school die vandaag wil bijdragen tot democratische burgerschapsvorming een duidelijk participatie- en cultuurbeleid moet ontwikkelen. De invloed van het ouderlijke milieu is niet doorslaggevend, niet belangrijker dan de beleving van het schoolklimaat, dan de positie die de jongeren ontwikkelen met betrekking tot het autonomiestreven of met betrekking tot de cultuurdimensies. Samen met de participatiemogelijkheden is het geheel van die factoren in feite veel belangrijker dan de positie van de ouders met betrekking tot de sociaal-culturele breuklijn. De houdingen en opvattingen worden vandaag vooral bepaald door de positie die men inneemt in het sociale en culturele veld. De invloed van het ouderlijke gezin en van de school, realiseert zich grotendeels via een invloed op die positie.

8. Publicaties op basis van hetzelfde onderzoek

De Groof, S., M. Elchardus & F. Stevens (2001). *Leerlingenparticipatie in het secundair onderwijs tussen theorie en praktijk*. Onuitgegeven onderzoeksrapport, VUB, Vakgroep Sociologie, Onderzoeksgroep TOR.

Elchardus, M. & I. Glorieux (2002). *De Symbolische samenleving*. Tielt: Lannoo.

Elchardus, M. & J. Siongers (2003). Etnocentrisme: een kwestie van smaak? Een onderzoek bij jongeren uit het 4de en 6de jaar secundair onderwijs in Vlaanderen. *Sociologische Gids*, 50, (3), 259-284.

Stevens, F. (2002). *Growing up in a symbolic society: The difference between Robbedoes and Kuifje. Gender and educational tracking in the social and cultural practices of young people in Flanders*. Conference

proceeding, paper voorgedragen op de tiende sociaal-wetenschappelijke studiedagen, Amsterdam, 30 & 31 mei 2002.

Stevens, F. (2003). *An Old Skool Subculture? Gabberculture in Belgium*. Conference proceeding, paper voorgedragen op 6th ESA-conference, Murcia (Spanje), 2003.

9. Beleidsaanbevelingen

Nee

10. Samenvatting

Dit rapport onderzoekt de leefwereld van 13598 leerlingen uit het vierde en zesde jaar secundair onderwijs. Het onderzoek is uitgevoerd bij leerlingen uit het algemeen secundair, het kunstsecundair, het beroepssecundair en technisch secundair onderwijs in Vlaanderen uit het schooljaar 1999-2000. Een steekproef van 89 scholen werd getrokken. Alle leerlingen uit het vierde en zesde leerjaar werden bevraagd. Aan de leerlingen werd ook een vragenlijst voor één van de ouders meegegeven. 7144 bruikbare oudervragenlijsten werden teruggezonden. Aan de ouders werd een selectie van de vragen, gesteld aan de jongeren, voorgelegd.

Uit de analyses blijkt dat sociale participatie een belangrijke bijdrage levert tot het persoonlijke welbehagen en een positieve beleving van de school. Cultuur, beleving van de school, sociale participatie en de waarden uit het gezin zijn belangrijke aspecten in de vorming van maatschappelijke waarden.

De auteurs onderscheiden op basis van hun analyses een aantal sociale en culturele participatiepatronen. Op basis daarvan trachten ze tot een verklaring te komen. Voor de verklaring van de leefwereld van jongeren introduceren de onderzoekers het begrip symbolische samenleving, wat ze omschrijven als een gematigde detraditionaliseringstheorie. Deze theorie stelt dat tradities in onze huidige maatschappij vervagen, waardoor meer klemtoon komt te liggen op individuele smaken, gevoelens en waarden als verantwoording van het eigen handelen.

Uit de analyses voor het persoonlijke welbehagen blijkt een goede familierelatie sterk samen te hangen met een vertrouwend zelfbeeld en een positief toekomstbeeld. Welbehagen wordt dus grotendeels buiten de school gevormd en binnen het gezin. Ook de beleving van het schoolklimaat kan niet los gezien worden van een algemene trend zoals detraditionalisering. Het verschil is dat de school echter heel veel impact heeft op de beleving van het schoolklimaat.

De modellen voor smaak- en waardevorming hebben dezelfde opbouw omdat uit een literatuurstudie bleek dat dezelfde processen aan de basis liggen van smaak- en waardevorming. Vier modellen worden getest. Smaken en waarden verschillen tussen groepen omdat bepaalde groepen zichzelf sociaal achtergesteld voelen en daarom een eigen smaak- en waardepatroon ontwikkelen. Dit is de deprivatietheorie. Deze stelling wordt niet bevestigd door de analyses, hoewel de auteurs wijzen op de beperktheid van hun metingen. Een tweede theorie, de detraditionaliseringstheorie, stelt dat smaken en waarden verschillen naargelang jongeren geconfronteerd worden met tradities. Ook dit model had een beperkte verklaringskracht. De derde theorie stelt dat smaken en waarden zullen verschillen naargelang de sociale contacten van een persoon. Deze theorie lijkt vooral op te gaan met betrekking tot smaakverschillen: de samenstelling van de vriendengroep, de formele contacten die men onderhoudt, zijn geassocieerd met smaakverschillen, minder met waardeverschillen. De laatste theorie stelt dat smaken verschillen naargelang de socialisatietrajecten dat iemand heeft doorgelopen. De volgende socialisatievelden zijn onderzocht: school en meer specifiek de invloed van leeftijdsgenoten op school, media en gezinscontext. Deze laatste theorie is doorslaggevend in de verklaring van waardevorming.

Het uiteindelijke model voor maatschappelijke opvattingen leert dat de variatie tussen de scholen volkomen verklaard kan worden door de beleving van het schoolklimaat, maar ook door de participatie van de leerlingen in formele en informele netwerken, hun smaken en de maatschappelijke opvattingen van hun ouders. Dit impliceert echter niet dat scholen niets kunnen doen. Integendeel zelfs, de school kan zeker maatregelen nemen om de beleving van het schoolklimaat en de participatie te beïnvloeden. Het model maakt het echter overduidelijk dat een school die vandaag wil bijdragen tot democratische burgerschapsvorming een duidelijk participatie- en cultuurbeleid moet ontwikkelen. De invloed van het ouderlijke milieu is niet doorslaggevend, niet belangrijker dan de beleving van het schoolklimaat, dan de positie die de jongeren ontwikkelen met betrekking tot het autonomiestreven of met betrekking tot de cultuurdimensies. Samen met de participatiemogelijkheden is het geheel van die factoren in feite veel belangrijker dan de positie van de ouders met betrekking tot de sociaal-culturele breuklijn. De houdingen en opvattingen worden vandaag vooral bepaald door de positie die men

inneemt in het sociale en culturele veld. De invloed van het ouderlijke gezin en van de school, realiseert zich grotendeels via een invloed op die positie.